

Khảo cứu công trạng của Thành hoàng tỉnh Hưng Yên cũ qua tư liệu thần tích lưu tại Viện Nghiên cứu Hán Nôm và Viện Thông tin Khoa học xã hội¹

Nguyễn Thị Hoàng Yên^(*)

Tóm tắt: Khảo cứu kho sách thần tích của Viện Nghiên cứu Hán Nôm (ký hiệu AE) và Viện Thông tin Khoa học xã hội (ký hiệu TTTS), Viện Hàn lâm Khoa học xã hội Việt Nam cho thấy, Thành hoàng tỉnh Hưng Yên cũ bao gồm ba loại là thiên thần, nhân thần, sơn thần thủy thần, không có Thành hoàng là thần Đá, Cây, Rừng, Đất (Thổ thần)... Thống kê từ 36 bản thần tích thì tỉnh Hưng Yên cũ có tổng số 52 Thành hoàng. Phần lớn các vị Thành hoàng là những công thần đánh giặc, dẹp loạn giúp nước, cứu dân. Thành hoàng thiên thần và Thành hoàng nhân thần chiếm số lượng nhiều nhất. Thành hoàng thiên thần là những nhân vật thần tiên, không có thật trong lịch sử và thường âm phù giúp vua, triều đình đánh giặc. Thành hoàng nhân thần là các nhân vật anh hùng có công bảo vệ đất nước, che chở muôn dân. Tuy nhiên, phân chia thành các loại Thành hoàng chỉ mang tính tương đối.

Từ khóa: Công trạng, Thành hoàng, Thành hoàng thiên thần, Thành hoàng nhân thần, Thần tích, Hưng Yên

Abstract: Research on the archive of folk legends of deities at the Institute of Hán-Nôm Studies (code as AE) and the Institute of Social Sciences Information (code as TTTS), Vietnam Academy of Social Sciences, reveals that the tutelary deities of the former Hưng Yên province are categorized into three types: angelic deities, deified human, gods of mountain and water. However, there are no tutelary gods associated with Stone, Tree, Forest, or Earth (Earth gods)... Statistics from 36 records show that the former Hưng Yên province had a total of 52 tutelary deities. Most tutelary deities are meritorious officials who fought against invaders, quelled rebellions, and served the country and its people. These angelic deities and deified human make up the majority. Angelic deities are mythical figures, not real historical beings, who often secretly assist the king and his court in fighting invaders. Deified human are heroic figures who protect the country and shelter its people. However, this classification is only relative.

Keywords: Merits, Tutelary Deities, Tutelary Angel Deity, Tutelary Human Deity, Deity Inscriptions, Hưng Yên

Ngày nhận bài: 16/8/2025; Ngày duyệt đăng: 15/12/2025

¹ Bài viết là kết quả nghiên cứu của Nhiệm vụ khoa học và công nghệ cấp Bộ “Nghiên cứu nghi tiết cúng tế Thành hoàng tỉnh Hưng Yên qua nguồn thư tịch Hán Nôm” (2025-2026), do TS. Nguyễn Thị Hoàng Yên chủ nhiệm, Viện Nghiên cứu Hán Nôm chủ trì.

(*) TS., Viện Nghiên cứu Hán Nôm, Viện Hàn lâm Khoa học xã hội Việt Nam;
Email: hoangyenhanom@gmail.com

1. Mở đầu

Hiện nay, di sản Hán Nôm của tỉnh Hưng Yên cũ¹ còn được lưu giữ tại các viện nghiên cứu, thư viện, trung tâm lưu trữ... vô cùng phong phú về chủng loại với số lượng văn bản đồ sộ. Trong đó, thư tịch về thần tích chiếm số lượng lớn, được biên soạn, sao chép trong suốt thời gian dài từ thế kỷ thứ XVII đến nửa đầu thế kỷ XX. Nguồn thư tịch Hán Nôm này đóng vai trò quan trọng trong việc nghiên cứu đời sống văn hóa làng xã, đặc biệt là nghiên cứu đời sống tâm linh, tinh thần của người dân Việt Nam nói chung và tỉnh Hưng Yên cũ nói riêng.

Thần tích là nguồn tư liệu có giá trị về nhiều phương diện lịch sử, xã hội, phong tục tập quán ở Việt Nam. Sự tích các bậc nhân thần là một nguồn tư liệu lịch sử quý giá cho các nhà sử học, vì nhiều tư liệu có thể không có trong chính sử nhưng vẫn còn bằng chứng ở những thần tích của các thôn/làng; đối với việc nghiên cứu lịch sử địa phương, sự tích này thường gắn liền với lịch sử thành lập làng. Sự tích về các vị thiên thần là nguồn tư liệu quý cho các nhà dân tộc học, những người nghiên cứu văn học dân gian tìm hiểu về tín ngưỡng dân gian của dân tộc. Hơn nữa, tín ngưỡng Thành hoàng Việt Nam là một tín ngưỡng phổ biến đã có từ xa xưa, trải dài suốt từ Bắc vào Nam. Đây là tín ngưỡng thường được gắn liền với ngôi đình làng.

2. Nguồn gốc Thành hoàng

Theo Nguyễn Duy Hinh (2022: 49) trong *Tín ngưỡng Thành hoàng Việt Nam*: Thành hoàng là một phạm trù thần linh bảo

hộ thành trì của phong kiến Trung Quốc, được du nhập vào nước ta từ thời Đường rồi tiếp tục phát triển trong các triều đại độc lập của đất nước. Tại kinh đô có miếu thờ Thành hoàng cả nước, các tỉnh có miếu Thành hoàng. Đó đều là hệ Thành hoàng kiểu phong kiến Trung Quốc mang ba đặc trưng cơ bản là bảo vệ thành trì, vô nhân xung, do vua phong.

Ở xã, thôn Việt Nam có điểm khác là không có thành trì mà vẫn có miếu Thành hoàng. Đó là Thành hoàng làng. Thành hoàng làng người Việt là một vị thần được dân thờ từ trước, sau đó mới được vua phong tước vương với chức danh Thành hoàng. Như vậy, vị thần bảo hộ làng được khoác lên chiếc áo tín ngưỡng phong kiến Trung Quốc hay thần bảo hộ làng về mặt văn hóa đã bị Hoa hóa mang chức danh Thành hoàng. Cho nên Việt Nam có hai hệ Thành hoàng khác nhau: Hệ Thành hoàng kiểu phong kiến Trung Quốc và hệ Thành hoàng làng của người Việt.

Cũng theo Nguyễn Duy Hinh (2022: 49), Đương cảnh Thành hoàng, Bản cảnh Thành hoàng, Bản thổ Thành hoàng là những khái niệm chỉ một vị thần vốn có của địa phương, một vị thần sở tại chứ không phải vua phái đến, thường “âm phù” đánh giặc khi vua hành quân đi qua địa phương cho nên vua công nhận là Thành hoàng. Về sau, vua các triều đại thường yêu cầu dân khai báo thần làng họ thờ rồi vua xét phong cho làm Thành hoàng, cấp sắc phong tức chứng chỉ. Hầu hết những vị thần trong tập *Bách thần lục* đều ghi rõ do dân làng khai.

3. Thần điện Thành hoàng làng

Theo Nguyễn Duy Hinh (2022), thần điện Thành hoàng làng Việt Nam có vô số thần không xác định và thường được bổ sung trong quá trình lịch sử. Trong miếu

¹ Tính theo địa giới hành chính cũ trước ngày 01/7/2025. Các tư liệu Hán Nôm ghi tên tỉnh là Hưng Yên.

Thành hoàng làng chỉ có một bệ thờ trên đặt lư hương, đèn, lọ hoa và trên vách thường có một chữ Thần bằng chữ Hán. Một số Thành hoàng được thờ ở đình thì bệ thờ bài trí phức tạp hơn. Có khám thờ bên trong đặt thần chủ, có khi là tượng, đa số chỉ là ngai và áo mũ. Hai bên có Tả ban, Hữu ban, Tiên Hiền, Hậu Hiền là những thần linh phối hưởng. Ngoài ra, có kiệu, ngựa và các đồ tế khí như đao, thương, lọng, cờ, quạt... Sắc phong thần thường để trong đình, miếu. Căn cứ bản chất thần chia thành các loại thần. Cụ thể, thần điện Thành hoàng làng gồm những loại thần linh sau:

(1) Sơn thần và thủy thần tức thần sông núi, gò, đồng, ao hồ có hiện tượng thiêng, kể cả rần...

(2) Thần đá, cây, rừng, đất (thổ thần)...

(3) Thiên thần là những nhân vật thần tiên, không phải là nhân vật có thật trong lịch sử.

(4) Nhân thần là các nhân vật anh hùng có công bảo vệ đất nước, che chở muôn dân trong lịch sử, ông tổ có công khai hoang lập làng, tổ sư các làng nghề có công truyền nghề cho người dân...

Nhân thần là loại Thành hoàng có số lượng lớn nhất. Tuy nhiên, khó xác định được họ có phải là nhân vật có thật trong lịch sử hay không, thuộc triều đại nào. Nếu coi họ đều là những nhân vật lịch sử thì không đủ độ tin cậy khoa học. Có thể tạm căn cứ các triều đại để điếm qua tư liệu Thành hoàng.

Nhìn chung, Thành hoàng nhân thần có thể chia làm bốn bộ phận. Bộ phận thứ nhất là những bậc đế vương, danh tướng, danh nhân lịch sử các đời sử sách chính thức lưu truyền, dù cho thần tích có thêm phần dã sử hoặc huyền thoại thì nhân vật lịch sử đó vẫn có thật (như tướng

Lê Lai). Bộ phận thứ hai là những nhân vật vô danh trong sử sách nhưng có thể là những anh hùng địa phương đã được huyền thoại hóa (như nữ tướng Lê Chân thời Hai Bà Trưng ở Hải Phòng). Bộ phận thứ ba là những người khai hoang lập ấp được dân thờ làm Thành hoàng. Bộ phận thứ tư là một số nhân vật có thật hoặc không có thật, hành nghề y trong thực tế hoặc phù hộ chữa bệnh bằng phép màu hay phù hộ độ trì, cứu khổ cứu nạn cho nhân dân địa phương (Nguyễn Duy Hinh, 2022: 79-242).

4. Khảo cứu công trạng Thành hoàng tỉnh Hưng Yên cũ

Khảo cứu kho sách thần tích tại Viện Nghiên cứu Hán Nôm (ký hiệu AE) và Viện Thông tin Khoa học xã hội (ký hiệu TTTS) cho thấy, Thành hoàng tỉnh Hưng Yên cũ có thể là nhân thần, thiên thần hay thần sông, thần núi, thổ thần. Các vị thần này thường có công với dân với nước, đánh giặc giúp nước hay âm phù giúp vua trừ giặc. Các vị Thành hoàng làng được người dân chiêm bái, thờ cúng muôn đời. Tuy nhiên, công trạng và sự tích của Thành hoàng thường mang màu sắc huyền thoại, khó có thể khảo cứu chính xác. Dưới đây, chúng tôi tiến hành khảo cứu công trạng Thành hoàng tỉnh Hưng Yên cũ từ nguồn tư liệu thần tích được viết bằng chữ Hán, chữ Nôm (Xem: Bảng 1).

Theo thống kê của chúng tôi ở Bảng 1, tỉnh Hưng Yên có tổng số 36 bản thần tích với 55 vị Thành hoàng. Tuy nhiên, 3 vị Đá Công Bản Thổ Thành hoàng Đại vương, Dũng Công Bản Thổ Thành hoàng Đại vương và Diêm La Công Bản Thổ Thành hoàng Đại vương cùng được thờ ở xã Thư Thị và thôn Cẩm La, xã La Chàng. Vì vậy, tổng số Thành hoàng của tỉnh Hưng Yên là 52.

Bảng 1. Khảo cứu công trạng Thành hoàng tỉnh Hưng Yên cũ

TT	Tên sách	Ký hiệu	Niên đại	Công trạng
1.	Hưng Yên tỉnh Ân Thi huyện La Chàng xã Cẩm La thôn thần tích 興安省恩施縣羅幢社錦羅村神跡	AE a3/2	Hồng Phúc 1 (1572)	Bậc trung thần có công với nước triều Thực, âm phù giúp nước cứu dân.
2.	Hưng Yên tỉnh Ân Thi huyện Cổ Lễ xã thần tích 興安省恩施縣古禮社神跡	AE a3/2	Hồng Phúc 1 (1572)	Công thần thời Hùng Vương có công đánh giặc, bảo vệ đất nước, cứu giúp nhân dân.
3.	Hưng Yên tỉnh Ân Thi huyện Thổ Hoàng xã Quanh thôn thần tích 興安省恩施縣土黃社航村神跡	AE a3/1	Hồng Phúc 1 (1573)	Công thần triều Hùng có công đánh giặc Ân.
4.	Thần tích làng Xuân Nguyên, tổng Đặng Xá, phủ Ân Thi, tỉnh Hưng Yên	TTTS 11953	Hồng Phúc 1 (1572)	Ba ông là con của Lạc Long Quân và Âu Cơ, âm phù đánh giặc giúp nước.
5.	Hưng Yên tỉnh Khoái Châu phủ Đông An huyện Diên Linh xã thần tích 興安省快州府東安縣鸞社神跡	AE a3/5	Hồng Phúc 1 (1572)	Công thần triều Lê Trung hưng, có công đánh giặc Mạc.
6.	Thần tích thần sắc làng Nhuế Dương, tổng Phú Khê, phủ Khoái Châu, tỉnh Hưng Yên	TTTS 12057	Hồng Phúc 1 (1572)	Công thần triều Lý Thái Tông, đánh giặc giúp nước.
7.	Hưng Yên tỉnh Khoái Châu phủ Đông An huyện Phù Sa xã thần tích 興安省快州府東安縣浮沙社神跡	AE a3/4	Hồng Phúc 1 (1572)	Công thần triều Lê Trung hưng, âm phù đánh giặc Mạc.
8.	Thần tích làng Bùng Đông, tổng Đại Lâm, huyện Văn Lâm, tỉnh Hưng Yên	TTTS 12765	Hồng Phúc 6 (1577)	Công thần nhà Đinh đánh dẹp loạn mười hai sứ quân.
9.	Hưng Yên tỉnh Văn Lâm huyện Đồng Xá tổng Mỹ Xá xã Đồng Chung thôn thần tích 興安省文林縣桐舍總美舍社銅鍾村神蹟	AE a3/9	không ghi	Con trai Lạc Long Quân, triều Lý Anh Tông có công âm phù đánh giặc.
10.	Thôn Thực Cầu, Pha Lê, làng Thực Cầu, tổng Đồng Xá, huyện Văn Lâm, tỉnh Hưng Yên	TTTS 12737	Bảo Đại 13 (1938)	Công thần triều Hùng Vương, có công đánh giặc Thực.
11.	Hưng Yên tỉnh Văn Lâm huyện Lương Tài tổng Tuấn Lương xã Tuấn Lương thôn thần tích 興安省文林縣良才總俊良社俊良村神蹟	AE a3/11	Hồng Phúc 1 (1572)	Âm phù giúp Hai Bà Trưng đánh giặc Tô Định, âm phù giúp Trần Thái Tông đánh giặc Nguyên.
12.	Hưng Yên tỉnh Văn Lâm huyện Thái Lạc tổng Thái Lạc xã thần tích 興安省文林縣太樂總太樂社神蹟	AE a3/18	Hồng Phúc 1 (1571)	Công thần giúp vua Lê Đại Hành đánh quân Chiêm Thành.
13.	Thần tích làng Hạ Đồng, tổng Võng Phan, huyện Phù Cừ, tỉnh Hưng Yên	TTTS 12421	Hồng Phúc 1 (1572)	Công thần triều Hùng Duệ Vương, có công đánh giặc Thực.

TT	Tên sách	Ký hiệu	Niên đại	Công trạng
14.	Thần tích thần sắc làng Nghĩa Vũ, tổng Ba Đông, huyện Phù Cừ, tỉnh Hưng Yên	TTTS 12435	Bảo Đại 13 (1937)	Công thần giúp Hai Bà Trưng đánh giặc Tô Định.
15.	Thần tích làng Ngũ Lão, tổng Viên Quang, huyện Phù Cừ, tỉnh Hưng Yên	TTTS 12479	Hồng Phúc 1 (1572)	Có công âm phù giúp vua Đinh Tiên Hoàng dẹp loạn 12 sứ quân, vua Trần Nhân Tông đánh giặc Nguyên.
16.	Thần tích làng Tân Tranh, tổng Ba Đông, huyện Phù Cừ, tỉnh Hưng Yên	TTTS 12437	Hồng Đức 9 (1478)	Công thần thời Trung Vương giúp Hai Bà Trưng đánh giặc Tô Định.
17.	Thần tích thần sắc làng Trần Xá, tổng Ba Đông, huyện Phù Cừ, tỉnh Hưng Yên	TTTS 12433	Hồng Đức 3 (1472)	Sơn thần âm phù giúp Tô Hiến Thành triều vua Lý Thần Tông đánh giặc Chiêm Thành, giặc Tống. Âm phù giúp Trần Quang Khải triều vua Trần Nhân Tông đánh giặc Ô Mã Nhi.
18.	Hưng Yên tỉnh Phù Cừ huyện Viên Quang xã thần tích 興安省美葉縣圓瑛社神蹟	AE a3/7	Hồng Phúc 1 (1572)	Âm phù giúp Trần Quốc Tuấn triều vua Trần Thái Tông đánh giặc Nguyên; âm phù giúp vua Lê Thái Tổ đuổi giặc Minh.
19.	Hưng Yên tỉnh Yên Mỹ huyện Nhị Trang tổng Nhân Hào Trung xã Nguyễn Xá thôn thần tích 興安省安美縣蕊莊總人豪中社元舍村神蹟	AE a3/41	Hồng Phúc 1 (1572)	Công thần của Lạc Long Quân có công đánh giặc Lâm Ấp, giặc Xích Tì, âm phù giúp vua Lý Thánh Tông đánh giặc Chiêm Thành.
20.	Hưng Yên tỉnh Yên Mỹ huyện Liêu Xá tổng Thư Thị xã thần tích 興安省安美縣遼舍總書柿社神蹟	AE a3/38	Hồng Phúc 1 (1572)	Thiên thần giúp nước cứu dân thời Hùng Vương, âm phù giúp Hai Bà Trưng đánh giặc Tô Định.
21.	Hưng Yên tỉnh Yên Mỹ huyện Nhị Trang tổng Đạo Khê xã Chu Xá thôn thần tích 興安省安美縣蕊莊總道溪社朱舍村神蹟	AE a3/41	không ghi	Có công âm dương phù giúp lúc hạn hán hay mưa lũ.
22.	Hưng Yên tỉnh Yên Mỹ huyện Nhị Trang tổng Đạo Khê xã Môn Tự thôn thần tích 興安省安美縣蕊莊總道溪社門寺村神蹟	AE a3/41	Hồng Phúc 1 (1572)	Công thần triều Trần đánh giặc Nguyên là Ô Mã Nhi, cứu giúp dân địa phương.
23.	Thần tích làng Cửu Cao, tổng Đa Ngưu, huyện Văn Giang, tỉnh Bắc Ninh	TTTS 3413	Hồng Phúc 1 (1572)	Công thần triều vua Lý Thái Tông, có công dẹp giặc Chiêm Thành.
24.	Thần tích làng Lại Ốc, tổng Đa Ngưu, huyện Văn Giang, tỉnh Hưng Yên	TTTS 3405	không ghi	Thiên thần nhiều lần âm phù đánh giặc giúp nước.
25.	Hưng Yên tỉnh Văn Lâm huyện Lạc Đạo tổng Ngu Nhuế xã thần tích 興安省文林縣樂道總慶芮社神蹟	AE a3/10	Hồng Phúc 1 (1572)	Công thần triều Tiền Lý Nam Đế có công dẹp giặc Chiêm Thành.

TT	Tên sách	Ký hiệu	Niên đại	Công trạng
26.	Thần tích thần sắc thôn Tam Kỳ, Phúc Thọ, làng Xuân Cầu, tổng Xuân Cầu, huyện Văn Giang, tỉnh Hưng Yên	TTTS 3415	Hồng Phúc 1 (1572)	Thủy thần âm phù dẹp giặc giúp nước.
27.	Thần tích thần sắc làng Trung Lập, tổng Trương Xá, huyện Mỹ Hào, tỉnh Hưng Yên	TTTS 12341	không ghi	Thiên thần âm phù giúp quan Thống lĩnh đánh giặc.
28.	Thần tích xã Vĩnh An, tổng Xuân Cầu, huyện Văn Giang, tỉnh Bắc Ninh (sau này sáp nhập vào tỉnh Hưng Yên cũ)	TTTS 3422	không ghi	Công thần triều Tiền Lý Nam Đế giúp vua đánh giặc Chiêm Thành.
29.	Thần tích làng Bùi Xá, tổng Phú Khê, phủ Khoái Châu, tỉnh Hưng Yên.	TTTS 12053	Hồng Phúc 1 (1572)	Triệu Quang Phục có công giúp Tiền Lý Nam Đế đánh dẹp quân Lương. Thủy thần âm phù giúp Triệu Quang Phục đánh giặc Lương.
30.	Hưng Yên tỉnh Kim Động huyện Tiên Quán xã thần tích 興安省金洞縣仙館社神跡	AE a3/6	Hồng Phúc 1 (1572)	Công thần triều Hùng Vương có công đánh giặc Thục.
31.	Hưng Yên tỉnh Văn Lâm huyện Như Quỳnh tổng Như Quỳnh xã Lê Xá thôn thần tích 興安省文林縣如瓊總如瓊社黎舍村神蹟	AE a3/14	Vĩnh Hựu 3 (1737)	Thiên thần Xuân Dung công chúa, là Cung phi của Hùng Chiêu Vương, sinh ra Thạch Linh
32.	Hưng Yên tỉnh Ân Thi huyện Thổ Hoàng xã thần tích 興安省恩施縣土黃社神跡	AE a3/2	Hồng Phúc 1 (1572)	Bùi Hộ có công giúp Triệu Quang Phục chống giặc Lương.
33.	Hưng Yên tỉnh Văn Lâm huyện Nghĩa Trai tổng Cự Dữu xã Tăng Bảo thôn thần tích 興安省文林縣義齋總巨庾社增寶村神蹟	AE a3/13	Hồng Phúc 1 (1572)	Thiên thần âm phù giúp Tân Viên Sơn Thánh đánh giặc Thục.
34.	Hưng Yên tỉnh Văn Lâm huyện Nghĩa Trai tổng Cự Dữu xã Cự Dữu thôn thần tích 興安省文林縣義齋總巨庾社巨庾村神蹟	AE a3/13	Hồng Phúc 1 (1572)	Hai vị Thủy thần giúp Tân Viên Sơn Thánh đánh giặc Thục có công.
35.	Hưng Yên tỉnh Văn Lâm huyện Nghĩa Trai tổng Tuấn Dị xã Nhị thôn thần tích 興安省文林縣義齋總俊異社二村神蹟	AE a3/13	Hồng Phúc 1 (1572)	Thiên thần có công giúp vua Hùng đánh giặc Ân.
36.	Hưng Yên tỉnh Yên Mỹ huyện Liêu Xá tổng Liêu Trung xã thần tích 興安省安美縣遼舍總遼中社神蹟	AE a3/35	không ghi	Thần Tô có công giúp Đoàn Thượng chống lại Trần Thủ Độ.

Thành hoàng là công thần đánh giặc ngoại xâm gồm: triều Thục có 7/52 Thành hoàng; thời Hùng Vương có 10/52 Thành hoàng; giúp Triệu Quang Phục đánh giặc Lương có 2/52 Thành hoàng; giúp Tiên Lý Nam Đế đánh giặc Chiêm Thành có 3/52 Thành hoàng; giúp Hai Bà Trưng đánh giặc Tô Định có 6/52 Thành hoàng; giúp Đinh Tiên Hoàng dẹp loạn 12 sứ quân có 6/52 Thành hoàng; giúp Lê Đại Hành đánh quân Chiêm Thành có 1/52 Thành hoàng; giúp vua Lý đánh giặc Chiêm Thành và giặc Tống có 8/52 Thành hoàng; giúp các vua Trần và Trần Hưng Đạo đánh giặc Nguyên có 3/52 Thành hoàng; công thần triều Lê đánh giặc Minh và đuổi giặc Mạc có 3/52 Thành hoàng.

Như vậy, phần lớn các vị Thành hoàng ở tỉnh Hưng Yên là những công thần đánh giặc, dẹp loạn giúp nước, cứu dân. Còn lại là Thành hoàng xuất thân là cung phi (1/52 trường hợp), Thần Tổ giúp Đoàn Thượng chống lại Trần Thủ Độ (1/52 trường hợp) và chỉ có 1 vị Thành hoàng có công giúp dân lúc hạn hán hay mưa lũ (Thăng Long Đô Đại Thành hoàng Đại vương).

Thành hoàng là thiên thần có 24/52 trường hợp (chiếm số lượng nhiều nhất 46,15%), là nhân thần có 21/52 trường hợp (chiếm 40,38%). Thành hoàng là sơn thần, thủy thần có 7/52 trường hợp. Hiện chưa thấy bản thần tích ghi chép Thành hoàng làng là thổ thần, thần đá, cây, rừng...

Tuy nhiên, việc phân chia thành các loại Thành hoàng chỉ mang tính tương đối. Thành hoàng có thể là nhân thần, nhưng trong thần tích chỉ ghi duệ hiệu của thần mà không ghi họ tên húy của thần thì khó có thể xác định chính xác họ có phải là nhân vật có thật trong lịch sử hay không. Vì vậy, chúng tôi chỉ có thể xác định một số Thành hoàng là những

bậc đế vương, danh tướng hay danh nhân lịch sử được chính thức lưu truyền trong sử sách. Ngoài ra, với những trường hợp khác, nếu đều coi họ là những nhân vật lịch sử thì không đủ độ tin cậy về mặt khoa học.

Chẳng hạn, bản thần tích làng Bùi Xá, tổng Phú Khê, phủ Khoái Châu ghi chép Triệu Quang Phục có công giúp Tiên Lý Nam Đế đánh dẹp quân Lương. Thần tích xã Thổ Hoàng, huyện Ân Thi ghi Bùi Hộ có công giúp Triệu Quang Phục chống giặc Lương. Tuy nhiên, trong sách sử, chúng tôi chỉ tìm thấy các thông tin viết về Triệu Quang Phục mà không tìm được ghi chép về Bùi Hộ. Vì vậy, dù biết họ tên thật của ông cũng khó xác định ông có phải là nhân vật có thật trong lịch sử hay không. Nếu coi Bùi Hộ là nhân vật lịch sử thì không đủ độ tin cậy khoa học.

Bản thần tích xã Liêu Trung, tổng Liêu Xá, huyện Yên Mỹ chép Thần Tổ có công giúp Đoàn Thượng chống lại Trần Thủ Độ. Trong khi đó, sách sử chỉ ghi chép về Đoàn Thượng chống lại nhà Trần mà không viết về các vị tướng lĩnh giúp đỡ Đoàn Thượng như Thần Tổ. Vì vậy, lai lịch của Thần Tổ thực sự rất khó có căn cứ khoa học để xác định chính xác. Nếu cho rằng Thần Tổ là nhân vật lịch sử thì không đủ độ tin cậy về mặt khoa học.

5. Kết luận

Nhìn chung, Thành hoàng tỉnh Hưng Yên cũ bao gồm ba loại là thiên thần, nhân thần, sơn thần thủy thần mà không có Thành hoàng là thần đá, cây, rừng, đất (thổ thần)... Thống kê từ 36 bản thần tích được lưu trữ tại kho của Viện Nghiên cứu Hán Nôm và Viện Thông tin Khoa học xã hội cho thấy tỉnh Hưng Yên có tổng số 52 Thành hoàng. Phần lớn các vị Thành hoàng là những công thần đánh giặc, dẹp loạn

giúp nước, cứu dân. Thành hoàng thiên thần chiếm số lượng nhiều nhất với 24/52 trường hợp. Họ là những nhân vật thần tiên, không có thật trong lịch sử và thường âm phù giúp vua, triều đình đánh giặc. Thành hoàng nhân thần có 21/52 trường hợp. Họ là các nhân vật anh hùng có công bảo vệ đất nước, che chở muôn dân. Họ là những bậc đế vương, danh tướng, danh nhân lịch sử các đời được sử sách lưu truyền cho dù thần tích có thêm phần huyền thoại thì nhân vật lịch sử đó vẫn có thật như trường hợp Triệu Quang Phục. Bùi Hộ có công giúp Triệu Quang Phục đánh giặc Lương và Thần Tổ giúp Đoàn Thượng chống Trần Thủ Độ thì chúng tôi không tìm thấy thông tin trong sách sử. Vì vậy, coi Bùi Hộ, Thần Tổ là nhân vật lịch sử thì không đủ độ tin cậy khoa học.

Tuy nhiên, việc phân chia thành các loại Thành hoàng chỉ mang tính tương đối. Bởi có Thành hoàng là những nhân vật vô

danh trong sử sách nhưng có thể là những anh hùng ở địa phương đã huyền thoại hóa như Bùi Hộ, Thần Tổ. Những Thành hoàng trong thần tích chỉ ghi duệ hiệu của thần mà không ghi họ tên huý của thần và bản thân họ không phải là bậc đế vương, danh tướng, danh nhân lịch sử các đời thì khó có thể xác định chính xác họ có phải là nhân vật có thật hoặc không có thật trong lịch sử □

Tài liệu tham khảo

1. Phan Huy Chú (2007), *Lịch triều hiến chương loại chí*, Tập 1, Viện Sử học dịch, Nxb. Giáo dục, Hà Nội.
2. Nguyễn Duy Hình (2022), *Tín ngưỡng Thành hoàng Việt Nam*, Nxb. Khoa học xã hội, Hà Nội.
3. Quốc sử quán triều Nguyễn (2007), *Khâm định Việt sử thông giám cương mục*, tập 1, Viện Sử học dịch, Nxb. Giáo dục, Hà Nội.